

ALI JE BIL KOMUNIKACIJSKI MOLK, KI JE SPREMLJAL OBLIKOVANJE IN DELOVANJE MSNZ LETA 1990, PREDNOST ALI OVIRA?

Slovenija je bila v zadnjih tridesetih letih burni prostor dogodkov, ki je bil povezan z različnimi procesi. Če lahko naštejemo le nekatere, ki so Slovenijo postavili tudi v mednarodno okolje, moramo omeniti oblikovanje lastne države z vsemi lastnostmi, med katere še posebej spada oblikovanje lastne vojske. Vključevanje v EU in Nato ter dejavnosti za vključevanje v svetovni politični in varnostni prostor so narekovali tudi ustaljeno in dobro usklajeno komunikacijsko podporo. Uspešnost takih projektov je odvisna od obveščenosti državljanek in državljanov Slovenije in njihove splošne vključenosti v razprave ter splošnega razumevanja posameznega procesa.

Da vse to dosežemo, strokovnjaki za odnose z javnostmi in komuniciranje pripravljajo celovite komunikacijske strategije in programe obveščanja. Osnovni namen strategije in programa je doseči, da javnost v Sloveniji čim bolj razume in podpira projekt. To se doseže s spodbujanjem potreb po iskanju informacij, z zagotavljanjem zanesljivih – lahko dosegljivih in razumljivih informacij, s spodbujanjem javnih razprav in z zagotavljanjem ustrezne podpore različnim delom javnosti. Komunikacijski programi imajo celovite oblikovne podobe, ki prispevajo k večji prepoznavnosti. Opredelijo se ciljne javnosti, komunikacijska orodja in kanali. Ravno to se je v zadnjih letih zelo spremenilo. Odnosi z mediji so ostali vpliven kanal komuniciranja, vendar so družbena komunikacijska omrežja prispevala velik delež k temu, da se informacije širijo z n-to potenco in neizmerno hitrostjo.

Zakaj sem se odločil za nevtralni uvod v temo? Preprosto zato, da si lahko postavim pomembno vprašanje: Ali bi se lahko komunikacijski molk, ki je spremljal oblikovanje in delovanje Manevrške strukture Narodne zaščite (MSNZ) leta 1990,

še kdaj ponovil? Teza, ki jo dajem v razpravo bralcem, je, da je bil komunikacijski molk takrat prednost in zagotovilo za uspeh. Odgovor bom oblikoval skozi razpravo v nadaljevanju. Za oblikovanje nekaterih trditev pa je smiselno omeniti, da bom predstavil svoj osebni pogled kot strokovnjak za odnose z javnostmi in komuniciranje, ki sem bil tudi dejavni udeleženec osamosvojitvenega procesa leta 1991. Takrat še kot častnik nastajajoče slovenske vojske, od leta 2000 do 2019 pa kot soustvarjalec javnega mnenja o Slovenski vojski.

Izraz komunikacijski molk o projektu MSNZ sem oblikoval na podlagi namizne raziskave. Obiskal sem nekatere medijske hiše, ki so bile leta 1990 dejavne v slovenskem javnem prostoru. Omogočile so mi vpogled v svoje arhive, iz katerih sem zaznal dejstvo, da se o nastanku MSNZ in njenem delovanju v obdobju med 15. majem in 3. oktobrom 1990 leta ni poročalo. Ni člankov niti prispevkov s kakršnimi koli zapisi, ki bi omenjali pojem Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ), niti ni bilo objavljenih nobenih namigovanj o preoblikovanju Teritorialne obrambe Socialistične republike Slovenije (TO SRS) v novo obliko organiziranosti z novim imenom.

Maja 1990 so se pojavljali članki in prispevki o premeščanju orožja iz skladišč TO SRS. Posamezniki iz Teritorialne obrambe so skušali preprečiti razorožitev tako, da so nekatere informacije o premeščanju orožja delili z novinarji. To so bili novinarji, ki so jih pripadniki Teritorialne obrambe poznali, jim zaupali, nekateri pa so bili tudi njeni večletni pripadniki. Pojavljali so se članki v Delu, Večeru, o razorožitvi je poročal nacionalni radio. S primerno ostrino in pronicljivostjo so o dogajanjih, ki so bila povezana z odvzemom orožja, obveščali slovensko javnost. Članki so tudi prikazovali pomen razorožitve za slovensko suverenost.

Vendar se nikjer ne pojavlja kakršen koli namig o oblikovanju nove vojaške entitete. Pri oblikovanju MSNZ ni šlo za enkraten priložnostni sovpad koristi. Odprto pa ostaja vprašanje: Ali je bila MSNZ uporniški ali sistemski projekt? Težko je doseči soglasje, kaj je MSNZ sploh bila. Ustanovljena je bila v izjemno zapletenih političnih razmerah, ki so bile značilne za čas po volitvah. Socialistična federativna Jugoslavija se je trgala.

Da se o začetkih delovanja MSNZ v javnosti ni govorilo, gre verjetno za paradoks varnostnega samoorganiziranja civilne družbe, gre za tako imenovani samoobrambni refleksi. Razorožitev Teritorialne obrambe je bila tudi povod za

zavedanje posameznikov, da mora biti projekt oblikovanja izveden popolnoma tajno. Razen vrha sekretariata za notranje zadeve in obrambo republiško vodstvo sploh ni vedelo za nastajanje organizacije. Članstvo se je pridobivalo tajno. Glavni operativci so izbirali zaupne sodelavce na pokrajinski ravni na podlagi osebnega poznanstva in zaupanja. Posamezniki, ki so bili vključeni v projekt, so bili na velikih preizkušnjah in v precepu, kaj storiti, komu zaupati, koga poslušati. Delovalo se je brez hierarhičnega povezovanja članov. Šlo je za piramidalno poznavanje sodelavcev in ideološki sestavini pravice in dolžnosti. Pomembna sta bila vzvod in iniciativa. Za komuniciranje so veljali strogi varnostni ukrepi. Če bi takrat iskali široko družbeno soglasje, projekt MSNZ zagotovo nikoli ne bi bil izveden.

Kako je to lahko uspelo? Vsi dokumenti in obvestila so se prenašali osebno ali z neposredno ustno komunikacijo. Da se ne bi mogli deliti z javnostjo, so pomembne dokumente, ki bi lahko vplivali na tajnost organiziranja, tudi uničevali.

Ali je pri tajnosti MSNZ šlo za režimsko ustrahovanje? Menim, da ne. Družba je imela takrat visoko razvito stopnjo varnostne kulture. Koncept splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite jo je naučil o pomenu varovanja tajnosti. Šlo je za ideološki pečat, ki je omogočil nastanek varnostne kulture, ki je znanje in veščine s področja nacionalne varnosti poskušala prenesti na kar najširši krog državljanek in državljanov. Glede tajnosti projekta MSNZ ne bi mogli skleniti s tezo, da je šlo za ustrahovanje, temveč za zavedanje o pomembnosti projekta in udeleženih v projektu. Zavest o varnostni kulturi je bila drugačna, kot je danes.

Ali bi se lahko tajnost primerljivega projekta, kot je bil MSNZ, ponovila tudi v današnjih razmerah?

Kategorično trdim, da NE. Namreč, med nastajanjem MSNZ je bil medijski prostor v takratni še Socialistični republiki Sloveniji povsem neprimerljiv z današnjim. Na državni ravni je delovala Radiotelevizija Slovenija. Komerčnih televizijskih in radijskih postaj takrat še nismo poznali. Pojavljali so se nekateri poskusi tako imenovanih garažnih radijskih postaj, ki pa niso bile uporniške, temveč predvsem lokalnoinformativne. Večja mesta so imela lokalne radijske postaje, na primer: Radio Maribor, Radio Celje, Radio Šmarje pri Jelšah, Radio Ptuj ... Takrat so se poslušale oddaje, kot so bile: Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo, Četrtek večer, V nedeljo zvečer z Marjanom Kraljem ... Dnevnoinformativne oddaje so bile predvsem poročila. Redki so bili novinarski komentarji o posameznih pomembnih zadevah s političnega področja, še posebej obrambno-varnostnega. Prevladovali

so dogodki iz družabnega in družbenega življenja. Socialnih – družbenih oziroma družabnih spletnih medijev še ni bilo, predvsem zaradi tega je bila tajnost izvedbe projekta MSNZ uspešna.

V skoraj tridesetih letih delovanja samostojne Slovenije smo priča razvojnemu preboju na vse strani življenja. Demokracija je prinesla odprtost družbe, vpetost v mednarodno okolje in globalizacijo trga, z izrazito možnostjo neovirane mobilnosti. Vedenje in zavedanje o pomenu informacij se je spremenilo. Temu je sledilo tudi drugačno organiziranje medijskega prostora. Postaja množičen in tekmovalen. Socialni oziroma družbeni mediji so naredili skokovit preboj. V Sloveniji je več kot 2000 medijev, prevladujejo pa spletni mediji, ki prinašajo spremenjeno podobo prisotnosti posameznika in družbe kot celote v javnosti. Nova tehnologija, ki omogoča nove načine komuniciranja, oblikuje drugačno občinstvo, z novimi možnostmi sprejemanja informacij in delovanja. Na spletu se povezujejo uporabniki iz različnih zemljepisno oddaljenih območij v medosebni ali skupinski komunikaciji. Komunikacija poteka v realnem času ali asinhrono in ostane zapisana in dostopna tudi drugim uporabnikom. Zaradi preproste tvorbe informacij lahko nagovarjamo tudi množično občinstvo. Zaradi enakovrednosti informacij lahko ima mnenje posameznika enak vpliv kot mnenje ali informacija organizacije. Na spletu lahko bistveno preprosteje kot drugod najdemo privržence ali nasprotnike, ki razpravljajo o posamezni temi. Tako se oblikujejo nove javnosti vsak dan pri stikih med uporabniki spleta v klepetalnicah, na forumih, blogih ipd.; danes je to za posamezne projekte še posebej pomembno. Mediji so le manjšinski plenilci informacij.

Smo v tekmovalnem času, kdo bo hitreje objavil informacijo. Samo na Facebooku je več kot 600 milijonov iskanj mesečno, več kot 30 milijard pogledov stani; Facebook je postal ena od najbolj prepoznavnih družbenih skupnosti (vir: vsi.si).

Času primerno se odziva tudi javnost. Tekmujemo s prenosom informacij v socialni družbeni splet. Brez informacij smo izgubljeni. Ne sprašujemo se, ali potrebujemo vse te informacije. Kljub temu pa se postavlja vprašanje, ali bomo od množice informacij otopeli ali ponoreli. Premalo se zavedamo, da je informacija kot pištolski naboj. Ko ga izstrelimo, ga ne moremo več usmerjati in vrniti v prvotni položaj. Enako je z informacijo – ko jo spustimo v družbeni prostor, je ne moremo več nadzorovati niti usmerjati. Širi se kot kuga. Ne glede na posledice, ki jih občutijo udeleženci.

Tudi politiki tekmujejo, kdo bo hitreje objavil informacije z različnih področij. Po večini so to informacije, ki oblikujejo družbeno življenje in življenje posameznikov. Ko se je pojavil Twitter, je bilo zanimivo spremljati objavo številnih članov političnih strank in Vlade RS. Sporočila o pomembnih državnih in družbenih temah so objavljali še med sejami Državnega zbora in Vlade RS. Med objavami so se pojavljale tudi take, ki bi jih lahko primerjali s težo informacije o oblikovanju in delovanju MSNZ v letu 1990. Predvsem vzbujajo skrb objave odločevalcev, ki posegajo v varnostno, obrambno in zunanjo politiko. Take vplivajo na razvoj dogodkov in pozneje otežujejo tudi državotvorne procese v domovini in zunaj nje.

Vse te tekmovalnosti s posredovanjem informacij leta 1990 ni bilo, ko so si sodelujoči pri MSNZ prizadevali za nekaj, v kar so verjeli in zaupali. Zavedali so se tveganja, ki bi ga izpostavili, če bi razkrili informacijo o projektu MSNZ. Res je tudi, da ima javnost pravico vedeti, vendar je treba izbrati primeren čas, da se informacija razkrije. Tudi o MSNZ je bilo po letu 1991 veliko povedanega. Že 1992 je produkcija RTV Slovenija, režiser Miran Zupanič, pripravila dokumentarno oddajo z naslovom OPERACIJA 2-1-13-62. Sporočila filma je bilo: »Če vse – organizirano po principu partizanskih trojk in javk, v globoki ilegali, kjer je zelo malo ljudi vedelo za Projekt MSNZ – ne bi potekalo natančno tako, kot je, bi bil hudič. Če torej nad usodo Slovenije ne bi nesebično bdeli junaški, do včeraj anonimni fantje, bi se Slovenci zbujali kdo ve kje – če bi se.« (Besedilo v navednicah je prepisano z ovitka DVD-videa.)

V javnost pa je bilo o MSNZ danih veliko različnih, včasih tudi tendencioznih in nasprotujočih si informacij. Iz poročanj medijev po letu 1991 je bilo mogoče skleniti, da so posamezniki razkrili informacije o projektu MSNZ tudi, da bi pobrali zasluge za projekt. Različni udeleženci so nekatere skupne dejavnosti opisovali različno. V današnji časovni oddaljenosti so prerekanja prek medijev o tem, kaj se je in kaj se ni zgodilo 17. maja 1990, nepotrebna. Trideset let po tem smo še vedno na stopnji institucionalizacije spomina na osebni ravni, preseliti pa se mora na kolektivno raven. Tematika MSNZ se mora preseliti v zgodovinsko stroko, ki je edina kompetentna za nadaljnjo strokovno raziskavo dogodkov. Sicer se bomo težko sporazumeli, kaj je MSNZ sploh bila. Vrteli se bomo v krogu priznavanja legitimnosti in zakonitosti. Odprto pa ostaja vprašanje dostopnosti do pisnih gradiv in pričevanj še živih udeležencev.